

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยตามวงจรชีวิตครอบครัว: กรณีศึกษาภาคใต้  
Thai Family Well-being Based on Family Life Cycle:  
South Region of Thailand

ศาสตราจารย์ ระพีพรรณ คำหอม<sup>1</sup>  
Professor Rapeepan Kumhom<sup>2</sup>  
ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล<sup>3</sup>  
Thipaporn Portawin, Ph.D<sup>4</sup>  
ศาสตราจารย์ ดร.รุจา ภูไพบูลย์<sup>5</sup>  
Professor Rutja Phuphaibul, Ph.D<sup>6</sup>

**บทคัดย่อ**

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยตามวงจรชีวิตครอบครัว: กรณีศึกษาภาคใต้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ครอบครัวไทยแบบบูรณาการตามวงจรชีวิตครอบครัวระยะที่ 2 มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาวงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้ตามลักษณะการรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในครอบครัวในระยะต่างๆ ตามการเพิ่มและลดของสมาชิก (2) เพื่อศึกษาความอยู่ดีมีสุขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยภาคใต้ตามวงจรหรือพัฒนาการชีวิตครอบครัว วิธีการศึกษาเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรที่ศึกษาเป็นกลุ่มตัวอย่างครอบครัวภาคใต้ 784 ครอบครัว การวิเคราะห์ข้อมูล ค่าร้อยละ ค่า t-test และค่า F-test (One-way ANOVA) ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชายมีอายุระหว่าง 41-60 ปี ระดับการศึกษาต่ำกว่าประถมศึกษา มีรายได้ตนเองต่อเดือน เฉลี่ย 8,826.80 บาท/เดือน และรายได้ครัวเรือนต่อปีเฉลี่ย 20,209.39 บาท อายุเมื่อแต่งงานหรือมีคู่

---

<sup>1</sup> อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

<sup>2</sup> Lecturer, Faculty of Social Administration, Thammasat University

<sup>3</sup> อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ

<sup>4</sup> Lecturer, Faculty of Social work and Social welfare, Huachiew Chalermprakiet University

<sup>5</sup> อาจารย์ประจำโรงเรียนพยาบาลรามาธิบดี คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

<sup>6</sup> Lecturer, Ramathibodi School of Nursing, Faculty of Medicine Ramathibodi Hospital, Mahidol University

เฉลี่ยเท่ากับ 23.11 ปี มีบุตร 1 คน ลักษณะครอบครัว พบว่าเป็นครอบครัวเดี่ยว ระดับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้โดยรวมมีคะแนนความอยู่ดีมีสุขระดับมาก ทั้ง 9 ด้าน ด้านที่มีคะแนนสูงสุดคือด้านจิตวิญญาณ ด้านการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา จำนวนผู้สูงอายุ จำนวนบุตร จำนวนผู้ป่วยติดเตียง และจำนวนบุตรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว ปัจจัยที่มีผลต่อการอยู่ดีมีสุขของครอบครัวในภาคใต้ ได้แก่ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยจำนวนบุตรในครอบครัว และปัจจัยด้านความสมดุลของเวลาระหว่างการทำงานและชีวิตครอบครัว ครอบครัวอยู่ดีมีสุขในภาคใต้จำแนกตามระยะวงจรชีวิต พบว่า ระยะเลี้ยงดูบุตรวัยรุ่นมีคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขสูงสุดและค่อยๆ ลดลงจนถึงวัยสูงอายุ และความอยู่ดีมีสุขเพิ่มขึ้นวัยสูงอายุตอนปลาย อายุ 80 ปี ขึ้นไป นอกจากนี้ยังพบว่า ปัจจัยด้านความสมดุลของเวลาระหว่างการทำงานและชีวิตครอบครัวที่ดีมีผลทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว ข้อเสนอแนะ ควรจัดหลักสูตรโรงเรียนครอบครัวเพื่อพัฒนาศักยภาพในการดูแลสุขภาพของครอบครัวให้มีความอยู่ดีมีสุข ควรนำแบบประเมินความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว 36 ข้อไปใช้เป็นเครื่องมือการทำงานกับครอบครัวแต่ละประเภทกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และควรเสริมสร้างแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงพื้นที่ด้านความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวได้ ด้านจิตวิญญาณ

*คำสำคัญ:* ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว, วงจรชีวิตครอบครัว, ครอบครัวภาคใต้

### Abstract

“Thai Family Well-being Based on Family Life Cycle: South Region, Thailand” is part of an integrated study on Thai families based on the second phase of the family life cycle. It aims at examining: (1) family life cycle or development and southern family life cycle, based on the perception of the changes in various phases of family life, taking into account an increase or decrease in the number of family members; and (2) family well-being and factors affecting family well-being in the south

of Thailand. The methodology used is a research survey on a representative sample of 784 families in the south. The data analysis, the t-test and F-test values (One-way ANOVA) revealed that the sample group consisted of more females and males aged between 41 and 60 years old, with an education level lower than primary education, an average personal income of 8,826 baht/month and an average household income of 20,209.39 baht/month, an average age at marriage or entering into partnership of 23.11 years, and with 1 child. Most families were nuclear families. The overall well-being scores of the southern families were high for all of the 9 aspects, the highest being the spiritual aspects and self-sufficient lifestyle. Factors regarding age, educational levels, the numbers of elderly members in the family, offspring and bedridden patients had a positive correlation with family well-being, with statistical significance. Factors affecting the well-being of families in the southern region are economic status, the number of children in a family and the balance between work and family life. The study revealed that the well-being scores were highest among southern families with teenage offspring and then were in gradual decline until they reached an elderly stage, after which (over 80 years old), the well-being scores increased once again. Furthermore, the balance between work and family life has a positive effect on the well-being of the family. Recommendations are that they should be developing the family school course for family well-being care, using the family well-being assessment form 36 topics as an instrument in working with each family type and the concerned agencies and also promoting the local development plan for the Southern family well-being on the spiritual.

*Keywords:* Family well-being, family life cycle, Southern families

## บทนำ

นโยบายของรัฐในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ.2560-2580 คาดการณ์ว่าประเทศไทยจะเข้าสู่การเป็นสังคมสูงวัยระดับสุดยอดใน พ.ศ. 2574 วิสัยทัศน์ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว คือ ความมั่นคงของครัวเรือนและปัจเจกบุคคล ความมั่งคั่งของประชากรมีความอยู่ดีมีสุข มีคุณภาพชีวิตตามมาตรฐานขององค์การสหประชาชาติ ครอบครัวมีรายได้สูง ความยั่งยืนมีการพัฒนาที่สร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตครอบครัวให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การพัฒนาครอบครัวอยู่ดีมีสุขมีปรากฏชัดเจนในยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนทุกช่วงวัย กล่าวคือ การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ผ่านการพัฒนาคนตามวงจรชีวิตของครอบครัวไทยให้มีทักษะชีวิต มีทักษะการทำงานที่เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงของโลกในศตวรรษที่ 21 การส่งเสริมให้ครอบครัวทำบทบาทหน้าที่ดูแลสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งการส่งเสริมให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างความเข้มแข็งของครอบครัว ดังนั้นยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปีจึงเป็นการเตรียมความพร้อมของครอบครัวตั้งแต่วัยเด็ก วัยเรียน วัยทำงาน (วัยผู้ใหญ่) ให้มีคุณภาพที่มีความรู้ ความสามารถในการแข่งขันในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ข้อ 4.6.1 การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย โดยส่งเสริมการเกิดอย่างมีคุณภาพ มีพัฒนาการสมวัย พัฒนาทักษะชีวิตและการเรียนรู้การทำงานและการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพของประชากรแต่ละช่วงวัย โดยให้ทุกภาคส่วนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วม พร้อมทั้งพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวอบอุ่นเข้มแข็ง (น. 36)

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยในรอบ 20 ปีที่ผ่านมา (รุจา ภูเพบูลย์ และคณะ, 2558) พบปัญหาครอบครัวในรูปแบบที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น เช่น การทำหน้าที่ครอบครัวขาดประสิทธิภาพ มีความรุนแรงในครอบครัว ครอบครัวแตกแยก การตั้งครร์วัยรุ่นที่ไม่พร้อม การทอดทิ้งสมาชิกทั้งเด็ก ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยและพิการเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวไทยมีขนาดลดลงที่ทำให้การดูแลสมาชิกเปลี่ยนแปลง วิธีการ

ดำเนินชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรมมากขึ้น ลักษณะครอบครัวขยายขนาดใหญ่มีแนวโน้มลดลง ลักษณะความสัมพันธ์ในเครือญาติที่เป็นความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนพึ่งพาลดลงไป ผู้สูงอายุที่เคยเป็นแกนหลักในบ้านมีบทบาทเป็นผู้นำลดลง มีสตรีทำงานนอกบ้านมากขึ้น มีอัตราการหย่าร้างเพิ่มขึ้น แต่ไม่มีการศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ต่อครอบครัวอย่างชัดเจน และยังมีข้อจำกัดในการศึกษาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนี้

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ประกอบด้วย (1) ปรับเปลี่ยนค่านิยมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีวินัย จิตสาธารณะ และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ (2) พัฒนาศักยภาพคนให้มีทักษะความรู้และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า (3) ยกกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต (4) ลดปัจจัยเสี่ยงด้านสุขภาพและให้ทุกภาคส่วนคำนึงถึงผลกระทบต่อสุขภาพ (5) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการระบบสุขภาพภาครัฐและปรับระบบการเงินการคลังด้านสุขภาพ (6) พัฒนาระบบการดูแลและสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับสังคมสูงวัย (7) ผลักดันให้สถาบันทางสังคมมีส่วนร่วมพัฒนาประเทศอย่างเข้มแข็ง ขณะเดียวกันกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวได้จัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2560-2564 ได้กำหนดแนวทางในการขับเคลื่อนนโยบายและยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อผลักดันให้เกิดการจัดทำยุทธศาสตร์ในระดับพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ระดับชาติเพื่อให้การทำงานเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายร่วมกันอย่างชัดเจน ภายใต้วิสัยทัศน์ร่วมกัน “สถาบันครอบครัวเป็นเป้าหมายหลักของประเทศที่ต้องได้รับการพัฒนาให้มีความเข้มแข็งทำหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมและสมาชิกในครอบครัวอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข” กลไกการทำงานด้านครอบครัวสำคัญ คือ สถาบันทางสังคมทุกภาคส่วนจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการขับเคลื่อนศักยภาพครอบครัวร่วมกันจึงจะทำให้บรรลุเป้าหมายของนโยบายและยุทธศาสตร์ครอบครัวได้

ผลการศึกษาศึกษาการสำรวจความเข้มแข็งของครอบครัวตามมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็งของกรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (2559) และดัชนีชี้วัดความอบอุ่นของครอบครัวของสำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2558) พบว่า ตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพ ด้านบทบาทหน้าที่ของครอบครัวมีค่าลดลง ยกเว้นด้านการพึ่งพาตนเอง ด้านทุนทางสังคมและด้านการหลีกเลี่ยงภาวะเสี่ยงและการปรับตัวได้ในภาวะยากลำบากที่มีค่าความเข้มแข็งสูงกว่าด้านสัมพันธภาพและด้านการทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัว (เกณฑ์มาตรฐานเท่ากับร้อยละ 74.0) ขณะที่ดัชนีชี้วัดความอบอุ่นของครอบครัวพบว่า ดัชนีครอบครัวอบอุ่นลดลงจากร้อยละ 68.31 ใน พ.ศ.2555 เป็นร้อยละ 65.34 ใน พ.ศ.2558 โดยดัชนีบทบาทหน้าที่ของครอบครัวลดลงจากร้อยละ 73.85 เป็นร้อยละ 64.92 ในช่วง เวลาเดียวกัน และเมื่อพิจารณาดัชนีสัมพันธภาพในครอบครัวพบว่าลดลงจากร้อยละ 57.88 ในปี พ.ศ. 2555 เป็นร้อยละ 56.86 ในปี พ.ศ. 2558 ขณะที่ดัชนีการพึ่งพิงตนเองของครอบครัวเพิ่มขึ้นเล็กน้อย จากร้อยละ 73.21 ในปีพ.ศ. 2555 เป็นร้อยละ 74.23 ในปี พ.ศ. 2558 ผลการวิจัยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าตัวชี้วัดด้านสัมพันธภาพและด้านการทำบทบาทหน้าที่ของครอบครัวเป็นเรื่องเร่งด่วนที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ ยังมีข้อจำกัดการวิจัยด้านครอบครัวในสถานการณ์ปัจจุบันตามระยะพัฒนาการครอบครัวที่แตกต่างกัน ประกอบกับประเทศไทยพัฒนาดตนเองจากประเทศเกษตรกรรมรายได้ต่ำมาเป็นประเทศกึ่งเกษตรกรรม-อุตสาหกรรมที่มีรายได้มวลรวมประชาชาติต่อคนอยู่ในเกณฑ์ปานกลางค่อนข้างสูงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-2561 โดยรายได้ประชากรต่อปีของไทยสูงปีละ 125,756 บาท และวิถีการดำเนินชีวิตปรับเปลี่ยนจากการเพาะปลูกเพื่อการดำรงชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายและส่งออก โดยเฉพาะครอบครัวไทยภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหาร การปลูกพืชเศรษฐกิจหลักคือ ยางพารา สวนปาล์ม สวนผลไม้ ข้าว และอาชีพอริบประมง การเปลี่ยนแปลงทั้งระบบสังคมและเศรษฐกิจที่ชัดเจนมาก มีทั้งลักษณะสังคมเกษตรกรรม กึ่งเกษตรกรรม-อุตสาหกรรม มีการเคลื่อนย้ายของประชากรและแรงงาน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจ

มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้ การวิจัยครั้งนี้ได้ ทำการศึกษาวงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้ ความอยู่ดีมีสุขในมิติโครงสร้าง บทบาท หน้าที่ สัมพันธภาพ และสมดุลชีวิตครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านการเงิน การทำงาน และใช้เวลาของสมาชิกครอบครัว และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย เพื่อจะนำไปสู่การปรับนโยบายและพัฒนากลยุทธ์ในการพัฒนาครอบครัวตามระยยะวงจรชีวิตครอบครัว

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- (1) เพื่อศึกษาวงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้ตามลักษณะการรับรู้ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในครอบครัวในระยะต่างๆ ตามการเพิ่มและลดของสมาชิก
- (2) เพื่อศึกษาความอยู่ดีมีสุขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยภาคใต้ตามวงจรหรือพัฒนาการชีวิตครอบครัว

### นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

**การอยู่ดีมีสุขของครอบครัว** หมายถึง ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย ประกอบด้วยปัจจัย 9 ด้าน ได้แก่

**ด้านสัมพันธภาพ** หมายถึง การที่สมาชิกในครอบครัวมีการแสดงออกถึงความรัก ความเอาใจใส่ระหว่างกัน ทั้งในยามปกติ ยามเจ็บป่วย และเมื่อมีปัญหา ยอมรับและเคารพความคิดเห็นของกันและกัน ให้เกียรติกันและกัน ไม่มีการใช้อำนาจเหนือกัน สื่อสารกันอย่างมีคุณภาพ และทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในบ้านและนอกบ้านอย่างสม่ำเสมอ

**ด้านบทบาทหน้าที่** หมายถึง พฤติกรรมที่สมาชิกครอบครัวปฏิบัติเป็นประจำในการทำหน้าที่ครอบครัวเพื่อคงไว้ความสมดุลของครอบครัว ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ด้าน คือ การทำงานบ้าน การอบรมเลี้ยงดูบุตร การจัดการความสมดุลครอบครัว การแก้ปัญหา และการดูแลสมาชิกเจ็บป่วย

**ด้านการดูแลสุขภาพ** หมายถึง การที่สมาชิกครอบครัวมีสุขภาพที่ดี ให้ความสำคัญของการดูแลสุขภาพ มีพฤติกรรมสุขภาพที่ดี หลีกเลี่ยงพฤติกรรมกรรมเสี่ยงทาง

สุขภาพและทางเพศ ไม่มีการติดสารเสพติด มีภาวะสุขภาพแข็งแรงทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่มีการเจ็บป่วยหรือความพิการที่รุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อการทำงานบทบาทหน้าที่ และดำเนินชีวิตประจำวัน

**ด้านการศึกษา** หมายถึง ความสามารถทางการศึกษา โอกาสทางการศึกษาและการเรียนรู้ การสนับสนุนทางการศึกษา และปัญหาอุปสรรคทางการศึกษาของสมาชิกครอบครัว

**ด้านเศรษฐกิจ** หมายถึง การที่ครอบครัวมีสถานะทางเศรษฐกิจที่มีทรัพยากรทางเศรษฐกิจเพียงพอที่จะทำให้สมาชิกในครอบครัวมีชีวิตอย่างมีความสุข มีรายได้อย่างต่อเนื่อง มีการวางแผนการใช้จ่าย มีเงินออม อาจมีหนี้หรือไม่ก็ได้ แต่มีการจัดการที่เหมาะสม

**ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ** หมายถึง ความสามารถของครอบครัวในการตระหนักถึงคุณค่าหรือความดีงามของการมีชีวิตครอบครัวร่วมกันของสมาชิกครอบครัว การมีหรือยึดถือหลักคำสอน (ทางศาสนา) คุณธรรม ปรัชญาชีวิต ค่านิยม ความเชื่อหรือจารีตประเพณีที่ดีงามของสังคม รวมถึงสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ ที่นำมาใช้ในการดำเนินชีวิตครอบครัว จนกลายเป็นแบบแผนหรือวิถีชีวิตที่สมาชิกครอบครัวต่างยึดถือปฏิบัติร่วมกัน อันนำมาซึ่งความสุขในการอยู่ร่วมกันของสมาชิกครอบครัว

**ด้านความมั่นคงและการพึ่งพา** หมายถึง การที่ครอบครัวมีหลักประกันความมั่นคงเกี่ยวกับความมั่นคงด้านด้านที่อยู่อาศัย ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตทรัพย์สิน การเข้าถึงสิทธิสวัสดิการจากรัฐ การมีอิสระ เสรีภาพในการดำเนินชีวิต และการพึ่งตนเองได้ของครอบครัว

**ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน** หมายถึง สภาพการณ์ที่ครอบครัวได้อาศัยอยู่ในชุมชนที่คนในชุมชนมีน้ำใจ ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีการยอมรับเข้าใจซึ่งกันและกัน มีกิจกรรมร่วมกัน เป็นชุมชนที่ปลอดภัยจากปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด อบายมุข และภัยธรรมชาติ มีการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณี มีศาสนาเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ รวมทั้งได้รับความช่วยเหลือและสิ่งอำนวยความสะดวกจากหน่วยงานภาครัฐ

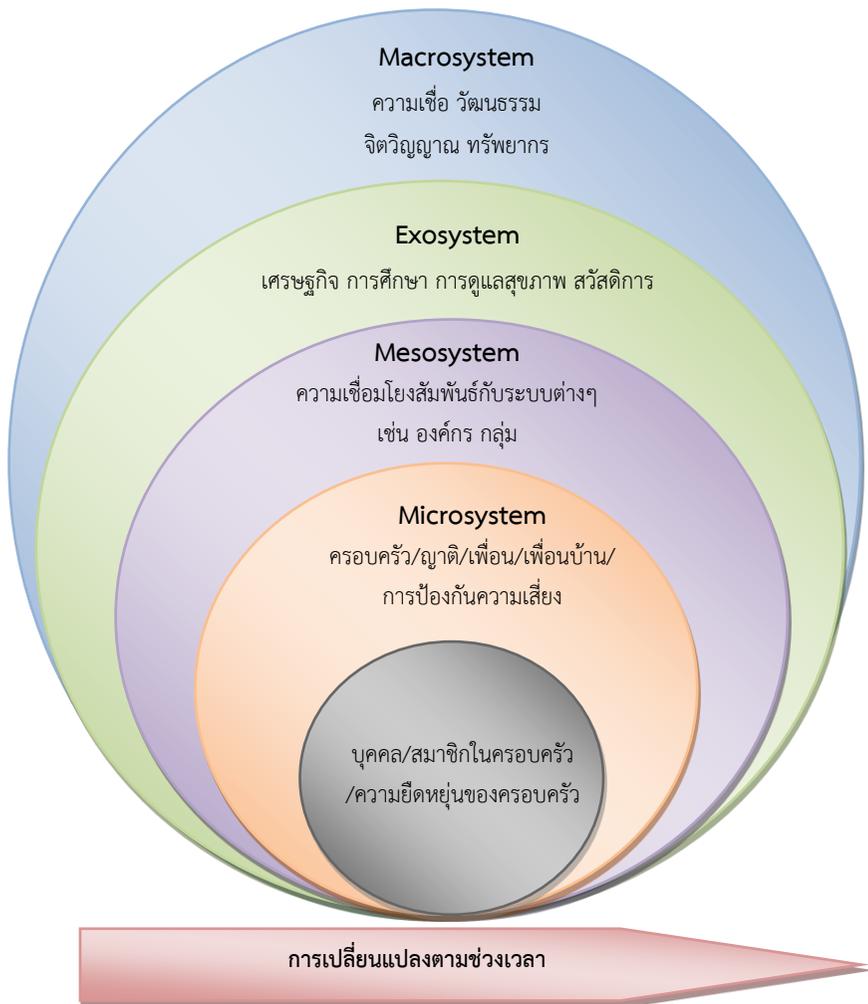
**ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง** หมายถึง การที่สมาชิกครอบครัวดำเนินชีวิตอย่างพอประมาณใช้จ่ายเงินตามความจำเป็น สั่งสอนให้สมาชิกครอบครัวขยันหมั่นเพียรรับผิดชอบ มีการอดออม (รุจา ภูไพบูลย์ และคณะ, 2562)

**วงจรชีวิตครอบครัว** หมายถึง วงจรชีวิตเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์ การแต่งงาน การเกิดของสมาชิกใหม่ การแยกออกไปของสมาชิก โดยพิจารณาตามอายุเฉลี่ยในแต่ละช่วงวัยเพื่อกำหนดระยะของการดำเนินชีวิตหรือวงจรชีวิตของครอบครัวไทยในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงสามารถแบ่งครอบครัวเป็น 8 ระยะ ได้แก่ (1) ระยะก่อนเริ่มต้นครอบครัว (2) ระยะครอบครัวเริ่มต้น/ยังไม่มีบุตร (3) ระยะครอบครัวเริ่มเลี้ยงดูบุตร (4) ระยะครอบครัวเลี้ยงดูบุตรวัยเรียน (5) ระยะครอบครัวเลี้ยงดูบุตรวัยรุ่น (6) ระยะครอบครัววัยกลางคน (7) ระยะครอบครัววัยสูงอายุ และ (8) ระยะครอบครัววัยสูงวัยมาก

### **แนวคิดทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง**

การศึกษาครั้งนี้มีพื้นฐานจากแนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์เป็นกรอบทฤษฎีของ ศาสตราจารย์บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner & Morris, 2006) ครอบครัวได้รับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อม ขณะเดียวกันครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว การระบุชั้นของบริบทของคนไว้ แนวคิดการยึดตัวเด็กเป็นศูนย์กลาง ระบบเล็กที่ใกล้ชิดเด็กที่สุด คือ ระบบครอบครัวถือเป็นระบบจุลภาค (Microsystem) ถัดมาเป็นระบบกึ่งกลางระหว่างครอบครัวและสิ่งแวดล้อมภายนอก (Mesosystem) เช่น ความสัมพันธ์ในบ้าน ความสัมพันธ์กับงาน ระบบถัดมาคือระบบภายนอก (Exosystem) ได้แก่ สถานการณ์ภายนอกครอบครัวที่มีผลต่อสมาชิกในครอบครัว เช่น นโยบายรัฐด้านสวัสดิการ การบริการสุขภาพ การศึกษา เป็นต้น ระบบสุดท้ายคือระบบมหภาค (Macrosystem) ได้แก่ ระบบความเชื่อ วัฒนธรรม ทรัพยากรในชุมชน ทรัพยากรระดับชาติและนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับการดูแลครอบครัว ระบบนิเวศวิทยาครอบครัวไม่อยู่นิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาต่างๆ ของชีวิตแต่ละครอบครัว

## ทฤษฎีระบบนิเวศของบรอนเฟนเบรเนอร์



### ภาพที่ 1

ระบบนิเวศครอบครัวของบรอนเฟนเบรเนอร์. จาก *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (p. 793–828), โดย Bronfenbrenner and Morris, 2006, John Wiley & Sons Inc.

ทฤษฎีระบบนิเวศของ Bronfenbrenner and Morris (2006) หรือแนวคิดนิเวศวิทยามนุษย์ สถาบันครอบครัวเป็นฐานชีวิตของทุกคนในสังคม มีองค์ประกอบสำคัญ คือ กระบวนการ-บุคคล-บริบท-เวลา (Process-Person-Context-Time Model: PPCT Model) ได้แก่ (1) กระบวนการเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบริบทแวดล้อมรอบตัวบุคคลที่เกิดขึ้นตลอดเวลาและมีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัวในอนาคต การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลใกล้ชิดโดยตรงจะมีอิทธิพลมากที่สุดต่อการพัฒนาหรือการปรับตัวของแต่ละบุคคลในครอบครัว (2) บุคคลเป็นศูนย์กลางของระบบมีคุณสมบัติด้านการกระทำพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาเพื่อจะสร้างและคงไว้ซึ่งปฏิสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม ด้านชีวนิเวศภายในว่าเป็นแหล่งสนับสนุนภายในของบุคคลที่จะคงไว้ ซึ่งการมีปฏิสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อม และด้านลักษณะทางประชากรของบุคคล ลักษณะเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการพัฒนาและการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัว การยืดหยุ่นของครอบครัวในการปรับตัวกับปัจจัยเสี่ยงที่เกิดขึ้นในครอบครัว (Kirst-Ashman, 2010) (3) บริบทเป็นสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อนที่อยู่รอบบุคคล 4 ระบบ (Christensen, 2010) ระบบจุลภาค (Microsystem) เป็นระบบสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด ถัดมาเป็นระบบมัชฌิมภาคระหว่างครอบครัวและสิ่งแวดล้อมภายนอก (Mesosystem) เช่น ความสัมพันธ์ในบ้าน ความสัมพันธ์กับงาน ระบบถัดมาคือระบบภายนอก (Exosystem) ได้แก่ สถานการณ์ภายนอกครอบครัวที่มีผลต่อสมาชิก เช่น นโยบายสวัสดิการ การศึกษา การบริการสุขภาพ เป็นต้น ระบบสุดท้ายเป็นระบบมหภาค (Macrosystem) ที่รวมทั้งระบบความเชื่อ วัฒนธรรมที่มีผลต่อครอบครัวและสมาชิก รวมทั้งทรัพยากรระดับชาติและนานาชาติในการดูแลครอบครัว ทั้งนี้ระบบนิเวศของครอบครัวไม่อยู่นิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตามช่วงเวลาต่างๆ ของชีวิต (4) เวลาเป็นช่วงระยะเวลาการเปลี่ยนแปลงตามวิถีชีวิตปกติ เช่น การเข้าโรงเรียน การเข้าทำงาน การแต่งงาน หรือการเกษียณอายุจากการทำงาน สิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นตามเวลาเหล่านี้ส่งผลกระทบหรือมีอิทธิพลต่อการพัฒนาและพฤติกรรมของบุคคลในครอบครัว

## วงจรกิจชีวิตครอบครัว

เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวที่เติบโตตามช่วงระยะเวลาของชีวิตครอบครัว ครอบครัวมีพัฒนาการคล้ายกับคน มีการก่อเกิดหรือการเริ่มต้น มีการเติบโตและสิ้นสุด ในอดีตมีการแบ่งวงจรกิจชีวิตครอบครัวตามระยะพัฒนาการตามการเกิดใหม่ของครอบครัว และมักพิจารณาระยะพัฒนาการแตกต่างกัน ทฤษฎีพัฒนาการครอบครัวส่วนใหญ่พัฒนาจากวิวัฒนาการตะวันตก เช่น ดูวาลแบ่งครอบครัวเป็น 8 ระยะ ตามการเกิดและดูแลสมาชิก แต่ละระยะขึ้นกับวัยของบุตรคนแรก เริ่มจากระยะแต่งงาน จนตั้งครุภักดิ์ ลูกอยู่ในวัยต่างๆ จบจนลูกแยกครัวครัวหมด และเป็นครอบครัววัยชราในที่สุด ก่อนสิ้นสุดด้วยการเสียชีวิต (Duvall, 1977) ขณะที่ คาร์เตอร์และแมคกูกิลิก แบ่งระยะครอบครัวตามลักษณะการรับรู้และสัมพันธภาพในครอบครัว เพื่อประโยชน์ในครอบครัวบำบัด (McGoldrick, Carter, & Walsh, 2003) เป็นต้น ในประเทศไทยมีการศึกษารูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็ก (ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และปราณี สุทธิสุนทร, 2550) และพัฒนางานในการเลี้ยงดูเด็กไทย (รุจา ภูไพบูลย์, อรุณศรีเตชสังข์, ชื่นฤดี คงศักดิ์ตระกูล และ จิรา อ่อนไสว, 2545) แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์การศึกษาระยะต่างๆ ในวงจรกิจชีวิตครอบครัวไทย ทั้งนี้สภาพการเปลี่ยนแปลงและการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินในแต่ละระยะของวงจรกิจชีวิต น่าจะมีผลต่อบทบาทสมาชิกครอบครัวในการดูแลสมาชิกทุกวัยจากเด็กจนถึงผู้สูงอายุทั้งในภาวะปกติ ภาวะมีปัญหาหรือเจ็บป่วยจนอาจนำไปสู่ภาวะวิกฤตครอบครัวหรือมีสภาวะอยู่ดีมีสุขลดลงต่ำกว่าเกณฑ์ปกติ

## ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 มีปรัชญาและทิศทางของแผนพัฒนา ได้จัดทำกรอบแนวคิด “ความอยู่ดีมีสุข” ที่มีข้อสรุปสำคัญ คือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ไม่ใช่ทั้งหมดของความอยู่ดีมีสุข แต่ต้องมุ่งไปที่ความสำเร็จของบุคคลเป็นสำคัญ ที่มีจุดเน้นที่การอธิบายความอยู่ดีมีสุขในแง่ของ “ภารกิจ” ซึ่งหมายถึง ความสำเร็จ และ “สมรรถภาพ” หมายถึง ความสามารถนำไปสู่ความสำเร็จ ที่ในที่สุดจะเชื่อมโยงกับการเลือกวิถีการดำเนินชีวิตและมี

ทางเลือกที่บุคคลมีอิสระที่จะเลือกสำหรับการดำรงชีวิต หรือแสวงหาความสำเร็จในชีวิต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) โดยกรอบแนวคิดดังกล่าวประกอบด้วย องค์ประกอบของความอยู่ดีมีสุข 7 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ (2) การศึกษา (3) ชีวิตการทำงาน (4) ชีวิตครอบครัว (5) การเติบโตทางเศรษฐกิจ (6) สิ่งแวดล้อมและความปลอดภัย และ (7) ประชาธิปไตย (การมีส่วนร่วมของประชาชน)

ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว จึงนับเป็นตัวชี้วัดสำคัญในองค์ประกอบ 7 ประการดังกล่าวที่ระบุความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งขนาดโครงสร้างครอบครัวเป็นตัวกำหนดระดับความเป็นอยู่ของสมาชิกแต่ละคน ครอบครัวที่ดีต้องมีความรัก ความอบอุ่น รวมทั้งตอบสนองความต้องการของสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน (นันท คุ้มกัน, 2561)

นิตยา คชภักดี และคณะ (2545) ได้ศึกษาและสรุปดัชนีความอยู่ดีมีสุขด้านชีวิตครอบครัว ว่ามีองค์ประกอบ 5 ด้านสำคัญ คือ (1) องค์ประกอบและรูปแบบครอบครัว (2) บทบาทหน้าที่ (3) สัมพันธภาพ (4) การพึ่งตนเอง และ (5) การแก้ปัญหาสังคม

จากการศึกษาต่อมาเพื่อรวมปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวที่มีบุตรวัยรุ่น พบว่า ปัจจัยด้านความยึดเหนี่ยวกันในครอบครัว สิ่งแวดล้อม เพื่อนบ้านและชุมชน การปรับตัวของคู่สมรส มีอิทธิพลทางบวกต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวโดยตรง และพบว่าสถานะทางเศรษฐกิจและการปรับตัวของคู่สมรสมีอิทธิพลทางอ้อมต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว (ยุพา จิวพัฒนกุล, 2556)

### วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาครอบครัวแบบบูรณาการตามวงจรชีวิตครอบครัว แบ่งเป็น 3 ระยะดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อระบุความหมายของ “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข” ตามการรับรู้ของครอบครัวไทยและพัฒนาแบบสอบถามครอบครัวอยู่ดีมีสุข มีองค์ประกอบ 9 ด้าน คือ (1) ด้านสัมพันธภาพ เน้น ความรัก ผูกพัน เอาใจใส่ (2) ด้านบทบาทหน้าที่ เน้นการทำหน้าที่และแบ่งเบาภาระ (3) ด้านเศรษฐกิจ เน้นการรายได้ การออม (4) พึ่งตนเอง เน้นความสามารถในการพึ่งพาตนเองและ

สมาชิก (5) การร่วมใจชุมชน เน้นการที่สมาชิกร่วมกิจกรรมชุมชน (6) พัฒนาด้านจิตวิญญาณ เน้นสมาชิกที่มียึดเหนี่ยวทางจิตใจ (7) การศึกษา เน้นโอกาสในการเรียนรู้ทุกช่วงวัย (8) การดูแลสุขภาพ เน้นการดูแลส่งเสริมสุขภาพและเมื่อสมาชิกเจ็บป่วย และ (9) การดำเนินชีวิตแบบพอเพียง เน้นการดำรงหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในครอบครัว

ระยะที่ 2 เป็นวิจัยเชิงสำรวจเพื่อศึกษาาระดับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวทั่วประเทศ และ ระยะที่ 3 เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพครอบครัวลักษณะเฉพาะต่างๆ เอกสารนี้เน้นผลการศึกษาระยะที่ 2 เป็นการศึกษาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยจากการเก็บข้อมูลในพื้นที่จังหวัดต่างๆ ใน 4 ภาค ภาคละ 4 จังหวัด และในกรุงเทพมหานครฯ รวม 17 จังหวัดการคำนวณขนาดตัวอย่างใช้ข้อมูลสัดส่วนจำนวนครัวเรือนของแต่ละประเภทในปี พ.ศ. 2556 (จากตารางข้อมูลปี พ.ศ.2556 คณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ) มีเฉลี่ยค่าสัดส่วน เท่ากับ 0.1668 ( $p_0=0.1668$ ) โดยมีข้อผิดพลาดประมาณร้อยละ 9.25 หรือคิดเป็นสัดส่วนเท่ากับ 0.1514 ( $p_1=0.1514$ ) เมื่อกำหนดให้การเก็บข้อมูลมีข้อผิดพลาดร้อยละ 5 ( $\alpha=0.05$ )และกำลังการทดสอบ (Power of the test) เท่ากับ ร้อยละ 90 ( $1-\beta=0.90$ ) เมื่อนำมาคำนวณขนาดตัวอย่างได้จำนวนขนาด ครอบครัวตัวอย่างอย่างน้อย 5,972 ครัวเรือน เพื่อให้มีความเหมาะสมในการเก็บข้อมูลจึงกำหนดขนาดตัวอย่างในการศึกษานี้เท่ากับ 6,000 ครัวเรือน (Rosner, 2006) ขนาดตัวอย่างครอบครัวภาคใต้เท่ากับ 784 ครอบครัว

ระยะที่ 3 เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพกับครอบครัวลักษณะเฉพาะจำนวน 100 ครอบครัว

### การสุ่มตัวอย่างใช้วิธี Multi-stages random sampling

ขั้นที่ 1 แบ่งพื้นที่ตามเขตภูมิศาสตร์เป็นการสุ่มจังหวัดในเขตภาคใต้ตามรายได้ครอบครัว โดยสุ่มจังหวัดที่มีรายได้ครอบครัวสูง 2 จังหวัด ได้แก่ สุราษฎร์ธานี สงขลา และจังหวัดที่รายได้ครอบครัวต่ำ 2 จังหวัด ได้แก่ พัทลุง ยะลา รวม 4 จังหวัด กำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างตามขนาดสัดส่วนประชากรของพื้นที่นั้น

ขั้นที่ 2 สุ่มตัวอย่างอำเภอภาคใต้ จังหวัดละ 2 อำเภอ จากกลุ่มอำเภอที่เจริญและที่ล้าหลัง โดยใช้วิธีสุ่มแบบ Cluster random sampling ได้ 8 อำเภอ ดังนี้ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้อำเภอเมืองและอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสงขลา ได้

อำเภอเมืองและอำเภอคลองหอยโข่ง จังหวัดพัทลุง ได้อำเภอเมืองและอำเภอป่าพะยอม ส่วนจังหวัดยะลา ได้อำเภอเมืองและอำเภอรามัน

ขั้นที่ 3 สุ่มตัวอย่างตำบล โดยการจัดทำบัญชีรายชื่อตำบล และทำการสุ่มตัวอย่างตำบลแบบง่าย กลุ่มอำเภอละ 2 ตำบล รวมเป็น 16 ตำบล ได้แก่ ตำบลบางโพธิ์ ตำบลช้างซ้าย ตำบลคลองน้อย ตำบลท่าทองใหม่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตำบลหาดใหญ่ ตำบลคลองหอยโข่ง ตำบลโคกม่วง จังหวัดสงขลา ตำบลลำใหม่ ตำบลบาโงยบาแต ตำบลโกตาบารู ตำบลยะตะะ จังหวัดยะลา ตำบลโคกชงาย ตำบลเขาเจ็ยก ตำบลป่าพะยอม ตำบลบ้านพร้าว จังหวัดพัทลุง ตามลำดับ

ขั้นที่ 4 สุ่มตัวอย่างหมู่บ้าน โดยการจัดทำบัญชีรายชื่อหมู่บ้าน และทำการสุ่มตัวอย่างหมู่บ้านแบบง่าย กำหนดตำบลละ 1 หมู่บ้าน รวม 8 หมู่บ้าน หลังจากนั้น สุ่มครัวเรือนโดยวิธีการสุ่มแบบมีระบบ (Systematic random sampling) จำแนกตามเลขที่บ้าน เดินสำรวจเวียนจำนวนตามสัดส่วนที่กำหนด การสุ่มตัวอย่างใช้วิธี Multi-stages random sampling

**การเข้าถึงกลุ่มตัวอย่าง** โดยผู้วิจัยได้อบรมเจ้าหน้าที่อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ให้เข้าใจวัตถุประสงค์ แนวทางการวิจัย เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูล เพื่อให้ อสม. สามารถสื่อสารกับกลุ่มตัวอย่างในการเก็บข้อมูลได้อย่างถูกต้อง

**เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล** ประกอบด้วย

(1) แบบบันทึกข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น อายุ เพศ สถานภาพสมรส การศึกษา รายได้ครอบครัว จำนวนบุตร/สมาชิกครอบครัว โครงสร้างครอบครัว ระยะพัฒนาการครอบครัว เป็นต้น

(2) แบบสอบถามความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว พัฒนาโดยทีมวิจัย ประกอบด้วย 9 องค์ประกอบหลัก คือ ด้านสัมพันธภาพ ด้านบทบาทหน้าที่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง ด้านความร่วมมือและความปลอดภัยในชุมชน ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณ ด้านการดูแลสุขภาพ ด้านการศึกษา และด้านความมั่นคงและการพึ่งพาตนเอง จำนวน 36 ข้อ เป็นมาตรประมาณค่า 5 ระดับ (1 = จริงน้อยที่สุด, 2 = จริงน้อย, 3 = จริงปานกลาง, 4 = จริงมาก, 5 = จริงมากที่สุด)

ซึ่งการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือนี้ด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคพบว่ามีความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.935

**การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยประสานงานเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแต่ละพื้นที่เพื่อเชิญอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เข้าอบรมชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย วัตถุประสงค์ ประโยชน์และความเสี่ยงจากการเข้าร่วมการวิจัย การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง อธิบายแบบสอบถามให้ อสม. เข้าใจ. เพื่อเก็บข้อมูลครอบครัวที่บ้าน เมื่อกลุ่มตัวอย่างยินดีที่จะเข้าร่วมวิจัย ผู้วิจัยให้ลงนามใบยินยอมเข้าร่วมวิจัย และแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างตอบ เมื่อได้รับกลับคืนผู้วิจัยหรือผู้ช่วยวิจัยตรวจสอบความครบถ้วนของการตอบแบบสอบถาม นักวิจัยจะตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสอบถาม หากมีการตอบไม่ครบถ้วนจะส่งให้ผู้ช่วยนักวิจัยแก้ไขเพิ่มเติมข้อมูล

**การวิเคราะห์ข้อมูล** ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปและใช้สถิติในการวิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ และค่าร้อยละ เพื่อบรรยายข้อมูลเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test และค่า F-test (One-way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบคะแนนความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวกับปัจจัยต่างๆ และการวิเคราะห์ถดถอยพหุเพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว

**จริยธรรมการวิจัย** บทความนี้มาจากโครงการวิจัย เรื่องการศึกษาครอบครัวไทยแบบบูรณาการตามวงจรชีวิตครอบครัว (รหัส/ ID 06-59-35ย) ได้ผ่านการรับรองโดยคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล เลขที่2559/393 เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2559

### ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอโดยจำแนกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครอบครัวไทยภาคใต้ ส่วนที่ 2 ภาวะพึงพิงของสมาชิกในครอบครัว

ส่วนที่ 3 วงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้ ตามลักษณะการรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดในครอบครัวในระยะต่างๆ ตามการเพิ่มและลดของสมาชิก และส่วนที่ 4 เพื่อศึกษาความอยู่ดีมีสุขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยภาคใต้ตามวงจรหรือพัฒนาการชีวิตครอบครัว โดยแต่ละส่วนมีรายละเอียดดังนี้

### ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครอบครัวไทยภาคใต้

กลุ่มตัวอย่างเป็นตัวแทนครอบครัวไทยภาคใต้จำนวน 784 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 78.4 และเพศชายร้อยละ 21.6 ซึ่งเป็นไปตามโครงสร้างประชากรไทย ที่พบว่า เพศหญิงมีมากกว่าเพศชาย อายุของกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 50.1 มีอายุระหว่าง 41-60 ปี และร้อยละ 7.7 ของกลุ่มตัวอย่างมีอายุ 71 ปีขึ้นไป อายุเฉลี่ยเท่ากับ 50.53 ปี ระดับการศึกษาร้อยละ 45.7 ต่ำกว่าประถมศึกษา มีรายได้ตนเองต่อเดือน เฉลี่ย 8,826.80 บาท/เดือน และรายได้ครัวเรือนต่อปี มีค่าเฉลี่ย 20,209.39 บาท อายุเมื่อแต่งงานหรือมีคู่เฉลี่ยเท่ากับ 23.11 ปี ส่วนใหญ่อ้อยละ 91.2 มีบุตร 1 คน และมีค่าเฉลี่ยจำนวนบุตร 2.53 คน ลักษณะครอบครัว พบว่าเป็นครอบครัวเดี่ยวร้อยละ 39.1 รองลงมาเป็นครอบครัวขยายร้อยละ 18.6 ที่เหลือเป็นครอบครัวลักษณะอื่นๆ ได้แก่ ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว (ร้อยละ 4.1) ครอบครัวเครือญาติ (ร้อยละ 0.1) ครอบครัวที่มีผู้อยู่ตามลำพัง (ร้อยละ 1.7) ครอบครัวบุตรบุญธรรม (ร้อยละ 0.8) และครอบครัวอยู่กับเพื่อน (ร้อยละ 2.3) ดังตารางที่ 1

#### ตารางที่ 1

จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครอบครัวไทยภาคใต้

ข้อมูลทั่วไปของ กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน ครอบครัว (784)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
เพศ				
- ชาย	169	21.6		
- หญิง	615	78.4		

ข้อมูลทั่วไปของ กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน ครอบครัว (784)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
อายุ			50.53	13.97
- ต่ำกว่า 21 ปี	8	1.0		
- 21-30 ปี	47	6.0		
- 31-40 ปี	150	19.1		
- 41-50 ปี	199	25.4		
- 51-60 ปี	194	24.7		
- 61-70 ปี	125	16.1		
- 71 ปีขึ้นไป	60	7.7		
การศึกษา				
- ไม่ได้เรียน	22	2.8		
- ต่ำกว่าประถมศึกษา	358	45.7		
- มัธยมศึกษาตอนต้น	128	16.3		
- มัธยมศึกษาตอนปลาย	119	15.2		
- ประกาศนียบัตร/อนุปริญญา	48	6.1		
- ปริญญาตรี	104	13.1		
- ปริญญาโทและสูงกว่า	5	0.6		
จำนวนบุตรในครอบครัว			2.53	1.26
- 1 คน	715	91.2		
- 2 คน	585	74.6		
- 3 คน	297	37.8		
- 4 คน	122	15.6		
- 5 คน	53	6.8		
- 6 คน	23	2.9		
- 7 คน	14	1.8		

ข้อมูลทั่วไปของ กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน ครอบครัว (784)	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
<b>ลักษณะครอบครัว</b>				
- ครอบครัวเดี่ยว	307	39.1		
- ครอบครัวขยาย	146	18.6		
- ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยว	32	4.1		
- ครอบครัวเครือญาติ	1	0.1		
- ครอบครัวที่มีผู้อยู่ตามลำพัง	13	1.7		
- ครอบครัวบุญธรรม	6	0.8		
- ครอบครัวอยู่กับเพื่อน	18	2.3		
รายได้ (ตนเอง) ต่อเดือน			8826.80	7646.82
รายได้ครัวเรือนต่อปี ครัวเรือนต่อปี			20,209.39	17,192.45
อายุเมื่อแต่งงาน/มีคู่			23.11	5.33

## ส่วนที่ 2 ภาวะพึ่งพิงของสมาชิกในครอบครัว

ภาวะพึ่งพิงของสมาชิกในครอบครัว พบว่า ครอบครัวมีผู้สูงอายุอยู่คนเดียวมากที่สุดจำนวน 76 ครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.23 รองลงมาคือ ครอบครัวมีคนพิการที่ต้องให้การดูแล จำนวน 66 ครอบครัว มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.11 ที่เหลือคือ ครอบครัวมีแม่หรือพ่อเลี้ยงเดี่ยว จำนวน 33 ครอบครัวมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.47 ครอบครัวมีผู้สูงอายุเลี้ยงหลานโดยลำพัง จำนวน 24 ครอบครัวมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.56 ครอบครัวมีผู้ป่วยเรื้อรังหรือติดเตียงจำนวน 14 ครอบครัวมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1.59 ข้อสังเกต พบว่า ครอบครัววัยรุ่นน้อยที่สุด คือ มีเพียง 10 ครอบครัวเท่านั้น (ดังตารางที่ 2)

## ตารางที่ 2

จำนวนครอบครัว ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุดของผู้พึงพิงในครอบครัวที่มีเด็ก คนพิการ ผู้สูงอายุที่ต้องพึ่งพา และผู้ป่วยติดเตียงในครอบครัวภาคใต้

ภาวะพึ่งพิงในครอบครัว	จำนวนครอบครัว	ค่าเฉลี่ย	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด
ผู้สูงอายุอยู่คนเดียว	76	1.23	2	1
ดูแลคนพิการ	66	1.11	2	1
แม่หรือพ่อเลี้ยงเดี่ยว	33	1.47	3	1
ผู้สูงอายุเลี้ยงหลานโดยลำพัง	24	1.56	6	1
วัยรุ่น (นับจำนวนครัวเรือน)	10	-	-	-
ผู้ป่วยเรื้อรังหรือติดเตียง	14	1.59	4	1

ส่วนที่ 3 วงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้ ตามลักษณะการรับรู้การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัวในระยะต่างๆ ตามการเพิ่มและลดของสมาชิก

### 3.1 การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามระยะวงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้

วงจรชีวิตครอบครัวเป็นการเคลื่อนที่หรือเปลี่ยนแปลงขององค์ประกอบสัมพันธภาพ และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกครอบครัวจากระยะเริ่มต้นจากการที่คู่สามีภรรยาดำเนินชีวิตคู่ จนสุดท้ายเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุและเสียชีวิตลง (Duvall, 1977) ข้อมูลจากการสำรวจพบว่ากลุ่มตัวอย่างเริ่มชีวิตครอบครัว โดยการแต่งงานหรืออยู่กินกันฉันท์สามีภรรยา มีเวลาคบหากันก่อนแต่งงานเฉลี่ยราว 1 ปี โดยเริ่มคบเป็นคนรักครั้งแรกเมื่ออายุเฉลี่ย 22.01 ปี และแต่งงานเมื่ออายุ 23.11 ปี หย่าเมื่ออายุเฉลี่ย 31.51 ปี และอายุเฉลี่ยเมื่อคู่สมรสเสียชีวิตหรือเป็นหม้าย เมื่ออายุเฉลี่ย 44.80 ปี

ระยะเริ่มต้นครอบครัวใหม่เป็นช่วงที่คู่สามีภรรยาใหม่อยู่ร่วมกันในช่วง 2 ปีแรกโดยยังไม่มีบุตรหรือรอการให้กำเนิดสมาชิกใหม่ใน 1-2 ปีแรก ครอบครัวมีบุตรคนแรกเมื่ออายุเฉลี่ย 24.64 ปี บุตรคนที่สองห่างจากบุตรคนแรกประมาณ 3-4 ปี และมีบุตรคนที่สองเมื่ออายุเฉลี่ย 27.92 ปี โดยมีบุตรคนที่ 3, 4 ห่างกันประมาณ 3 ปี มีบุตรคนที่ 5,6,7 ห่างกัน 1 ปี และอายุช่วงวัยให้กำเนิดบุตรเฉลี่ยไม่เกิน 36 ปี กรณีมีการแยกครอบครัวของบุตร พบว่ามีเหตุการณ์ที่บุตรคนแรกแยกออกไปจาก

ครอบครัวเมื่อกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 42.86 ปี และบุตรคนสุดท้ายแยกออกไปจากครอบครัวเมื่อกลุ่มตัวอย่างมีอายุเฉลี่ย 50.51 ปี ดังตารางที่ 3

### ตารางที่ 3

ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด-ค่าต่ำสุด และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของตัวแปรด้านการเปลี่ยนแปลงระยะวงจรกิจครอบครัวภาคใต้

อายุในช่วงเปลี่ยนแปลง	จำนวน	ค่าสูงสุด- ค่าต่ำสุด	ค่าเฉลี่ย (ปี)	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน
1. เริ่มมีแฟน / คู่รัก	700	12-52	22.01	5.17
2. แต่งงาน	744	12-52	23.11	5.33
3. หย่า / แยก	37	50-57	31.51	14.43
4. เป็นหม้าย	74	50-88	44.80	17.71
จำนวนบุตรในครอบครัว	720	1-7	2.53	1.26
5. มีบุตร คนที่ 1	715	12-47	24.64	5.32
6. มีบุตร คนที่ 2	585	17-50	27.92	5.20
7. มีบุตร คนที่ 3	297	19-50	30.62	5.18
8. มีบุตร คนที่ 4	122	20-52	32.54	5.70
9. มีบุตร คนที่ 5	53	22-51	34.04	6.75
10. มีบุตร คนที่ 6	23	27-52	35.13	7.06
11. มีบุตร คนที่ 7	14	29-58	36.71	7.32
12. บุตรแยกออกไปคนแรก	221	0-78	42.86	10.61
13. บุตรแยกออกไปคนสุดท้าย	136	20-80	50.51	10.42

### 3.2 ระยะเวลาวงจรชีวิตครอบครัวไทยภาคใต้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระยะเวลาวงจรชีวิตครอบครัวภาคใต้ พบว่า วงจรชีวิตเปลี่ยนไปตามเหตุการณ์การแต่งงาน การเกิดของสมาชิกใหม่ การแยกออกไปของสมาชิก โดยพิจารณาตามอายุเฉลี่ยในแต่ละช่วงวัยเพื่อกำหนดระยะเวลาของการดำเนินชีวิตหรือวงจรชีวิตของครอบครัวไทย ในการวิเคราะห์ข้อมูลจึงได้แบ่งครอบครัวเป็น 8 ระยะดังนี้ (1) ระยะก่อนเริ่มต้นครอบครัว (ก่อนอายุ 22.01 ปี) (2) ระยะครอบครัวเริ่มต้น/ยังไม่มีบุตร (อายุ 22.01-23.11 ปี) (3) ระยะครอบครัวเริ่มเลี้ยงดูบุตร (อายุ 23.12-27.92 ปี) (4) ระยะครอบครัวเลี้ยงดูบุตรวัยเรียน (อายุ 27.93-32.54 ปี) (5) ระยะครอบครัวเลี้ยงดูบุตรวัยรุ่น (อายุ 32.55-40.00 ปี) (6) ระยะครอบครัววัยกลางคน (อายุ 40.01-60.00 ปี) (7) ระยะครอบครัววัยสูงอายุ (อายุ 60.01-80.00 ปี) และ (8) ระยะครอบครัววัยสูงวัยมาก (อายุ 80.01 ปีขึ้นไป)

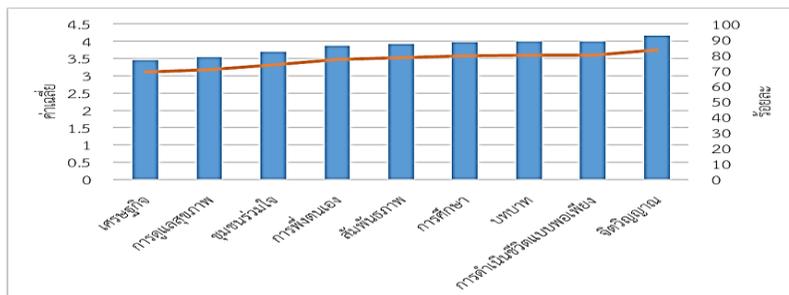
### ส่วนที่ 4 เพื่อศึกษาความอยู่ดีมีสุขและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทยภาคใต้ตามวงจรหรือพัฒนาการชีวิตครอบครัว

#### 4.1 ระดับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้

ครอบครัวไทยภาคใต้โดยรวมมีคะแนนความอยู่ดีมีสุขระดับมากถึง 9 ด้าน ค่าคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 3.84 ค่าพิสัยเท่ากับ 1.10-4.92 (คะแนน 1 เท่ากับน้อยที่สุด คะแนน 2 เท่ากับน้อย คะแนน 3 เท่ากับปานกลาง คะแนน 4 เท่ากับมาก และคะแนน 5 เท่ากับมากที่สุด) เมื่อพิจารณาคะแนนความอยู่ดีมีสุขรายด้าน พบว่าครอบครัวใต้มีคะแนนรายด้านแตกต่างกัน โดยด้านที่มีคะแนนสูงสุดคือด้านจิตวิญญาณค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.16 คะแนน รองลงมาคือ ด้านการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง ด้านบทบาท ด้านการศึกษา ด้านสัมพันธภาพ ด้านการพึ่งตนเอง ด้านชุมชนร่วมใจ ด้านการดูแลสุขภาพ ส่วนด้านที่มีคะแนนต่ำสุดคือด้านเศรษฐกิจ 3.45 คะแนน ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1 และ ตารางที่ 4

แผนภูมิที่ 1

ค่าเฉลี่ยคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุข รายด้าน 9 ด้าน



ตารางที่ 4

จำนวน ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ครอบครัวอยู่ดีมีสุขภาคใต้ รายด้าน

องค์ประกอบครอบครัวอยู่ดีมีสุข	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	การแปลผล
1. สัมพันธภาพ	784	3.92	.74	มาก
2. บทบาทหน้าที่	784	3.99***	.74	มาก
3. เศรษฐกิจ	784	3.46	.82	มาก
4. การดูแลสุขภาพ	784	3.54	.49	มาก
5. การดำเนินชีวิตแบบพอเพียง	784	3.99**	.66	มาก
6. ความร่วมใจและความปลอดภัยในชุมชน	784	3.68	.77	มาก
7. การพัฒนาทางจิตวิญญาณ	784	4.16*	.62	มาก
8. การศึกษา	784	3.97	.71	มาก
9. ความมั่นคงและการพึ่งพา	784	3.86	.76	มาก
รวม	784	3.84	.51	มาก

หมายเหตุ. 4.21-5.00 มากที่สุด 3.41-4.20 มาก 2.61-3.40 ปานกลาง 1.81-2.60 น้อย 1.00-1.80 น้อยที่สุด

#### 4.2 ครอบครัวยุติมีสุขจำแนกตามระยะวงจรชีวิตครอบครัว

เมื่อนำคะแนนครอบครัวยุติมีสุขมาจำแนกตามระยะวงจรชีวิตครอบครัว เมื่อพิจารณาค่าคะแนนสูงสุดและต่ำสุดในแต่ละระยะ พบว่า คะแนนในระยะเริ่มต้น/ไม่มีบุตรมีความอยู่ดีมีสุขน้อยสุดโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.51 คะแนน ในขณะที่ระยะเลี้ยงดูบุตรวัยรุ่นมีคะแนนครอบครัวยุติมีสุขสูงสุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.89 คะแนนครอบครัวยุติมีสุขค่อยๆ ลดลงจนถึงวัยสูงอายุ และความอยู่ดีมีสุขเพิ่มขึ้นวัยสูงอายุตอนปลาย อายุ 80 ปีขึ้นไป ภาพรวมคะแนนครอบครัวยุติมีสุขภาคใต้ตามระยะพัฒนาการมีค่าเฉลี่ย 3.84 ซึ่งอยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 5 และแผนภูมิที่ 2)

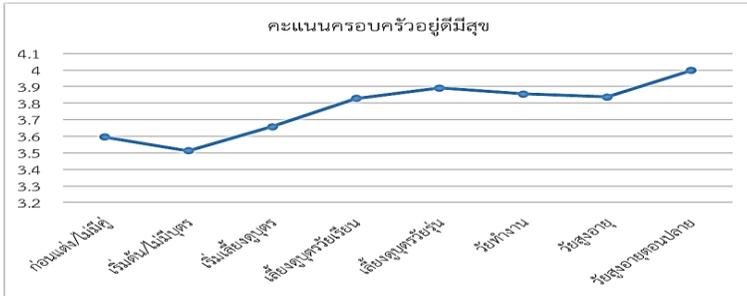
##### ตารางที่ 5

จำนวน ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ต่ำสุดของคะแนนครอบครัวยุติมีสุขภาคใต้ตามระยะพัฒนาการ

ระยะวงจรชีวิตครอบครัว	จำนวน	ร้อยละ	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด
1. ก่อนแต่ง/ไม่มีคู่	15	1.9	3.60 (มาก)	0.54	4.56	2.31
2. เริ่มต้น/ไม่มีบุตร	4	0.5	3.51 (มาก)	0.76	4.64	3.06
3. เริ่มเลี้ยงดูบุตร	24	3.1	3.66 (มาก)	0.55	4.83	2.78
4. เลี้ยงดูบุตรวัยเรียน	92	11.7	3.83 (มาก)	0.44	4.78	2.72
5. เลี้ยงดูบุตรวัยรุ่น	70	8.9	3.89 (มาก)	0.47	4.72	2.58
6. วัยทำงาน	393	50.1	3.86 (มาก)	0.51	4.89	2.06
7. วัยสูงอายุ	172	22.0	3.84 (มาก)	0.52	4.83	2.22
8. วัยสูงอายุตอนปลาย	14	1.8	4.00 (มาก)	0.49	4.58	2.83
รวม	784	100.0	3.84 (มาก)	0.51	4.89	2.06

แผนภูมิที่ 2

คะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขตามระยะพัฒนาการ 8 ระยะ

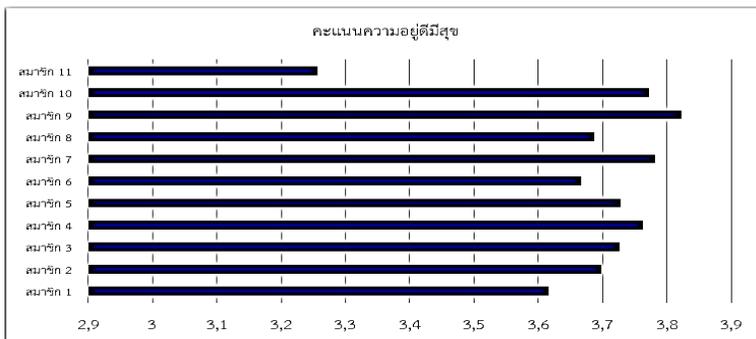


4.3 ขนาดของครอบครัวและความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว

เมื่อพิจารณาคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขตามขนาดของครอบครัวพบว่า ครอบครัวที่มีคะแนนสูงสุดคือครอบครัวมีสมาชิก 9 คน คะแนนความอยู่ดีมีสุขลดลงหรือเพิ่มขึ้นไม่สม่ำเสมอ โดยพบว่าคะแนนในครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากกว่า 2 คนขึ้นไปจนถึง 4 คนจะมีคะแนนความอยู่ดีมีสุขมากขึ้นเป็นลำดับ แล้วค่อยลดลงและเพิ่มขึ้นอีกเมื่อมีสมาชิกจำนวน 7 คน และคะแนนความอยู่ดีมีสุขจะเพิ่มขึ้นเมื่อจำนวนสมาชิก 9 คน โดยครอบครัวที่มีขนาดมากกว่า 11 คน มีคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขน้อยที่สุด แสดงให้เห็นว่า ครอบครัวที่มีจำนวนสมาชิกมากจะมีความอยู่ดีมีสุข ซึ่งทำให้เกิดการดูแล เอาใจใส่ซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว ดังแสดงรายละเอียดในแผนภูมิที่ 3

### แผนภูมิที่ 3

คะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุข จำแนกตามขนาดของครอบครัว



#### 4.4 จำนวนบุตรในครอบครัวกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว

พบว่า ครอบครัวที่มีคะแนนความอยู่ดีมีสุขสูงที่สุดคือครอบครัวที่มีจำนวนบุตร 5 คน มีคะแนนความอยู่ดีมีสุขเท่ากับ 4.05 และครอบครัวที่มีคะแนนความอยู่ดีมีสุขต่ำสุดคือ ครอบครัวที่มีบุตรจำนวน 6 คน คะแนนความอยู่ดีมีสุขเท่ากับ 3.71 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างในกลุ่มที่มีจำนวนบุตรแตกต่างกัน พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $F = 1.190, p < .05$ ) ดังตารางที่ 6, 7 และแผนภูมิที่ 4

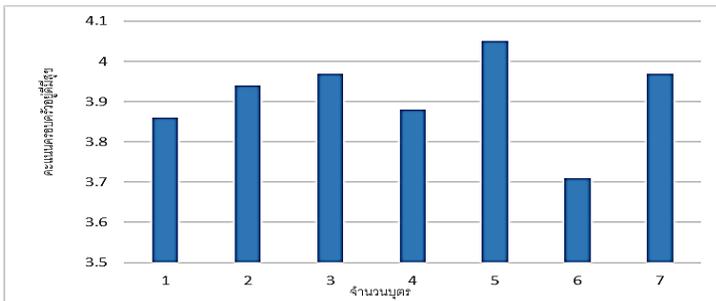
ตารางที่ 6

จำนวน ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุดครอบครัวอยู่ดีมีสุขภาคใต้ จำแนกตามจำนวนบุตรในครอบครัว

จำนวนบุตรในครอบครัว (คน)	จำนวน	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด
1	129	3.86	0.54	4.97	2.36
2	290	3.94	0.54	5.00	2.06
3	179	3.97	0.47	4.92	2.67
4	69	3.88	0.51	4.78	2.72
5	30	4.05	0.53	4.81	3.03
6	9	3.71	0.78	4.64	2.33
7	14	3.97	0.47	4.58	3.03
รวม	720	3.93	0.52	5.00	2.06

แผนภูมิที่ 4

คะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุข จำแนกตามจำนวนบุตร



## ตารางที่ 7

เปรียบเทียบคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขภาคใต้ระหว่างครอบครัวที่มีจำนวนบุตรต่างกัน

แหล่งความแปรปรวน	ผลรวมของ ความ แปรปรวน	จำนวนค่า อิสระ	ค่าเฉลี่ยของ ความ แปรปรวน	ค่าเอฟ	ค่า นัยสำคัญ ทางสถิติ
ระหว่างกลุ่ม	1.955	6	0.326	1.190	0.310
ภายในกลุ่ม	195.271	713	0.274		
รวม	197.226	719			

## 4.5 องค์ประกอบของสมาชิกและความอยู่ดีมีสุข

เมื่อพิจารณาความอยู่ดีมีสุขในครอบครัวที่มีองค์ประกอบของสมาชิกครอบครัวหลากหลาย พบว่า ครอบครัวที่มีสามี-ภรรยา-บุตร-ญาติมีคะแนนสูงสุดเท่ากับ 4.19 คะแนน ในขณะที่กลุ่มครอบครัวบุญธรรมและบุตร และครอบครัวที่มีสามี-บุตรมีค่าเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกันเท่ากับ 3.69 คะแนน และ 3.61 คะแนน ตามลำดับ แต่เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความอยู่ดีมีสุขในครอบครัวที่มีองค์ประกอบของสมาชิกครอบครัวหลากหลาย พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังแสดงในตารางที่ 8 และแผนภูมิที่ 5

## ตารางที่ 8

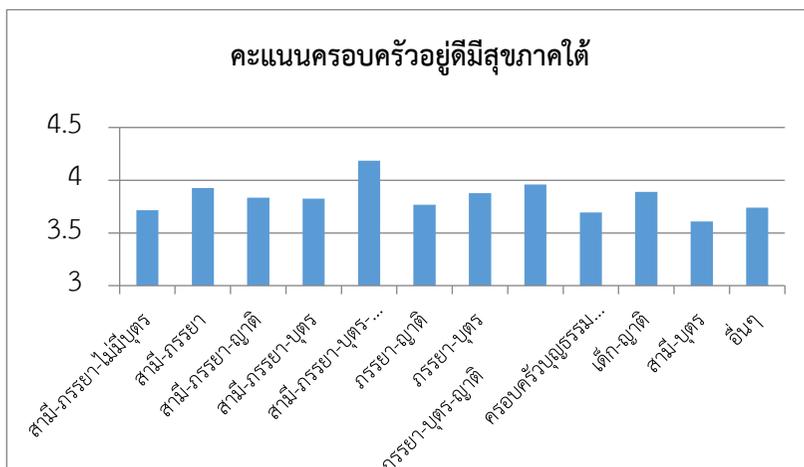
จำนวน ค่าเฉลี่ยคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขภาคใต้ จำแนกตามองค์ประกอบของสมาชิก

องค์ประกอบของสมาชิก	จำนวน (N=766)	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด
สามี-ภรรยา-ไม่มีบุตร	38	3.71	0.56	4.53	2.31
สามี-ภรรยา	44	3.93	0.52	4.69	2.75
สามี-ภรรยา-ญาติ	281	3.83	0.50	4.89	2.22
สามี-ภรรยา-บุตร	175	3.82	0.53	4.83	2.06

องค์ประกอบของสมาชิก	จำนวน (N=766)	ค่าเฉลี่ย	ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน	ค่าสูงสุด	ค่าต่ำสุด
สามี-ภรรยา-บุตร-ญาติ	3	4.19	0.52	4.53	3.58
ภรรยา-ญาติ	3	3.77	0.46	4.19	3.28
ภรรยา-บุตร	116	3.88	0.48	4.78	2.58
ภรรยา-บุตร-ญาติ	45	3.96	0.54	4.86	2.58
ครอบครัวบุญธรรมและบุตร	3	3.69	0.39	4.14	3.44
เด็ก-ญาติ	17	3.89	0.54	4.86	2.92
สามี-บุตร	14	3.61	0.39	4.50	3.00
อื่นๆ (ระบุ ไม่ใช่ญาติ คนรู้จัก)	26	3.74	0.42	4.47	2.83
รวม	766	3.84	0.51	4.89	2.06

### แผนภูมิที่ 5

คะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขจำแนกตามองค์ประกอบของสมาชิกครอบครัว



#### 4.6 ความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครอบครัวภาคใต้กับคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุข

เมื่อวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ หากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครอบครัวภาคใต้กับคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุข พบว่า ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา จำนวนผู้สูงอายุ จำนวนผู้ป่วยติดเตียง และจำนวนบุตรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (0.05, 0.00, 0.02 , 0.04 และ 0.03  $p < .05$  และ  $**p < .01$ ) ดังแสดงในตารางที่ 9

#### ตารางที่ 9

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างครอบครัวภาคใต้กับคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุข

ปัจจัยข้อมูลทั่วไปของครอบครัว	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์
อายุ <sup>a</sup>	0.055*(141)
รายได้ <sup>a</sup>	0.130 (.001)
รายได้ครอบครัว <sup>a</sup>	0.072 (.054)
ระดับการศึกษา <sup>b</sup>	0.006** (.876)
ท่านแต่งงาน/อยู่กินกัน เมื่อมีอายุ <sup>a</sup>	-0.310 (.424)
จำนวนสมาชิกครอบครัว <sup>a</sup>	.187
จำนวนรุ่น <sup>a</sup>	0.587
จำนวนผู้สูงอายุ <sup>a</sup>	0.023 *
จำนวนผู้ป่วยติดเตียง <sup>a</sup>	0.043* (.817)
จำนวนบุตร <sup>a</sup>	0.031* (.405)

<sup>a</sup>= Pearson's correlation, <sup>b</sup>= Spearman's Rho correlation \* $p < .05$ , \*\* $p < .01$

#### 4.7 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้

ในการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้โดยสถิติ Multiple Regression โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ STATA (โมเดล 1) พบปัจจัยที่สามารถทำนายความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ รายได้ครอบครัว ระดับการศึกษา จำนวนบุตร และจำนวนคนพิการในครอบครัว ( $p < .05$  และ  $p < .01$ ) โดยพบว่าเป็นความสัมพันธ์เชิงบวก ยกเว้นจำนวนคนพิการที่มีความสัมพันธ์เชิงลบ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจฐานะมีผลต่อความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวได้ และครอบครัวที่มีบุตรจำนวนมาก รวมทั้งมีการจัดการสมดุลงบเวลาระหว่างการทำงานและชีวิตครอบครัวที่ดี มีผลทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว

#### การอภิปรายผลการศึกษา

**การเปลี่ยนแปลงของครอบครัวไทยภาคใต้จากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น**

ผลการศึกษาที่น่าสนใจของครอบครัวภาคใต้ คือ ลักษณะครอบครัวขยายลดลง แต่พบลักษณะครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก จำนวนบุตร 1-2 คนต่อครอบครัว ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรไทยที่มีขนาดเล็กลง และเริ่มพบครอบครัวที่อยู่ตามลำพังในชนบทเนื่องจาก สามีหรือภรรยาเสียชีวิต บุตรแยกครอบครัวไปอยู่ที่อื่นจึงทำให้ครอบครัวที่อยู่ตามลำพังส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุ เพศหญิงมากกว่าเพศชาย ซึ่งตรงกับผลการสำรวจสำมะโนประชากรและเคหะ พ.ศ. 2553 พบว่า ประเทศไทยมีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 2.70 คน มีขนาดเล็กลงเมื่อเทียบกับสำมะโนประชากรและเคหะ ปี พ.ศ. 2543 ที่มีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 3.80 คน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) กล่าวได้ว่า โครงสร้างประชากรครอบครัวใต้ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกับของประเทศกล่าวคือ สัดส่วนประชากรวัยแรงงาน 2 คน ต้องดูแลผู้สูงอายุใน ครอบครัว 1 คน และดูแลเด็กเล็กอายุต่ำกว่า 4 ปี อีก 1 คน และสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ.2560-2564 ระบุว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบครอบครัว

พบว่า รูปแบบครอบครัวมีความหลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เป็นครอบครัวลักษณะเฉพาะที่มีรูปแบบ ลักษณะเฉพาะตัว มีสภาพปัญหาและความต้องการความช่วยเหลือแตกต่างกัน เช่น ครอบครัวเลี้ยงเดี่ยวที่มีเฉพาะพ่อหรือแม่เลี้ยงลูกตามลำพัง ครอบครัวขยาย ครอบครัวห่วงกลางที่มีสมาชิกเป็นผู้สูงอายุเลี้ยงดูเด็กตามลำพัง ครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่กันตามลำพัง ครอบครัวผู้สูงอายุอยู่ด้วยกันตามลำพัง ครอบครัวเพศเดียวกัน ครอบครัวบุญธรรม ครอบครัวที่มีภาระในการดูแลสมาชิกที่เจ็บป่วย พิการ ต้องขัง และครอบครัวที่มีลักษณะเฉพาะอื่นๆ

### **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้**

ผลการศึกษา พบว่า ปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา จำนวนผู้สูงอายุ จำนวนบุตร จำนวนผู้ป่วยติดเตียง และจำนวนบุตรมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวภาคใต้ สมาชิกในครอบครัวจะมีการช่วยเหลือกัน แบ่งเบาภาระหน้าที่กันในการดูแลเด็ก คนป่วย คนพิการและผู้สูงอายุ สมาชิกในครอบครัวจะให้ความสำคัญกับการดูแลการใช้ชีวิตประจำวันตั้งแต่การอาบน้ำ ดูแลอาหารการกิน การให้ยา การดูแลด้านการขับถ่าย การพลิกตัวกรณีเป็นผู้ป่วยติดเตียงการนอนใกล้ๆ กับผู้มีภาวะพึ่งพิง ปัจจัยภายในชุมชนจะมีส่วนต่อการดูแลสมาชิกในครอบครัวที่มีภาวะพึ่งพิง เช่น ครอบครัวที่มีคนพิการ ครอบครัวผู้สูงอายุเลี้ยงหลานโดยลำพัง ครอบครัวแม่หรือพ่อเลี้ยงเดี่ยว และครอบครัวผู้สูงอายุอยู่คนเดียว ผลการศึกษา พบว่า ครอบครัวที่มีผู้พึ่งพิงจะขอความช่วยเหลือหรือฝากคนพิการหรือผู้สูงอายุไว้กับเพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงกันได้แบบชั่วคราว ทั้งนี้ครอบครัวภาคใต้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมสนับสนุนให้ลูกมีการศึกษาซึ่งเกี่ยวข้องกับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว รายได้หลักของครอบครัวภาคใต้ต่อเดือนเท่ากับ 8,826.80 บาท (105,912 บาทต่อปี) ซึ่งถือว่ามียรายได้สูงกว่า 100,000 บาทต่อปี ที่รัฐกำหนดของโครงการบัตรสวัสดิการแห่งรัฐ และส่งผลให้ภาพรวมประเทศมักจะมองว่าคนใต้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่าทุกภาค ครอบครัวได้จึงเป็นพื้นที่ที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรอาหาร และแต่ละครอบครัวจะมีมากกว่า 1 อาชีพ คือ มีอาชีพหลักและอาชีพรองภายในแต่ละครัวเรือน

## ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวใต้: จิตใจดี จริงจ้ง จริงใจ ไม่ชอบคนโกหก รับผิดชอบ

องค์ประกอบ 3 ด้าน ที่สำคัญของครอบครัวภาคใต้ต่อความอยู่ดีมีสุข คือ (1) ด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.16 ให้ความสำคัญกับหลักศาสนา “อยู่ในศีลธรรม อย่างน้อยศีล 5 ต้องทำให้ได้” การใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย พ่อแม่จะอบรมสั่งสอนลูก เป็นตัวอย่างที่ดีให้กับลูก นิยมทำบุญใส่บาตร ทำบุญตามเทศกาลต่างๆ เช่น การทำบุญเดือนสิบที่ลูกหลานจะต้องกลับบ้านมาทำบุญให้บรรพบุรุษวันสงกรานต์ (2) ด้านการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง (ค่าเฉลี่ย 3.99) (3) ด้านการบำบัดพาหนะที่ของสมาชิกในครอบครัว (ค่าเฉลี่ย 3.99) ซึ่งสอดคล้องกับ นิตยา คชภักดี และคณะ (2545) และมาตรฐานครอบครัวเข้มแข็ง กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัวในด้านการบำบัดพาหนะที่ของสมาชิกในครอบครัวแต่งงานขึ้นนี้มีข้อค้นพบใหม่สำคัญคือด้านการพัฒนาทางจิตวิญญาณและด้านการดำเนินอย่างพอเพียง ที่ตรงกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2560-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560-2564) ที่เน้นการใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการการสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย การพัฒนาคนทุกช่วงวัยในครอบครัว การพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างครอบครัวอบอุ่นเข้มแข็ง โดยเน้นการส่งเสริมการเกื้อกูลกันของคนทุกวัยในครอบครัว ในการดูแลสมาชิกในครอบครัว การส่งเสริมนโยบายการสร้างความสุขระหว่างชีวิตและการทำงาน

### ข้อเสนอแนะที่ได้จากผลการศึกษา

(1) ควรนำผลที่ได้จากการศึกษาความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวเป็นเป้าหมายของการพัฒนาคนและประเทศไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรนำผลที่ได้จากการศึกษาไปริเริ่มจัดทำหลักสูตรโครงการโรงเรียนครอบครัว มีหลักสูตร 4 หลักสูตรที่ใช้ใน 12 จังหวัด ควรมีการพัฒนาหลักสูตรให้ครอบคลุมทุกระยะพัฒนาการครอบครัว เสนอให้กระทรวงฯ ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จัดทำหลักสูตรพัฒนาครอบครัว และจัดให้มีการเรียนการสอน สำหรับ

ครอบครัวทุกช่วงวัย โดยเนื้อหาแบ่งเป็น (1) การพัฒนาครอบครัวตามระยะวงจรชีวิต 8 ระยะ ตามองค์ประกอบความอยู่ดีมีสุข 9 ด้านของครอบครัว (2) การพัฒนาครอบครัวตามภาวะเสี่ยงในแต่ละระยะ และ (3) การจัดการครอบครัวในภาวะวิกฤตที่หน่วยงานต่างๆมีส่วนร่วมในการดำเนินการในอนาคต

(2) ควรนำแบบประเมินความอยู่ดีมีสุขของครอบครัว 36 ข้อไปใช้เป็นเครื่องมือการทำงานกับครอบครัวเพื่อประเมินความอยู่ดีมีสุข 9 ด้านย่อยกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย และทำให้เกิดการจัดบริการทางสังคมกับครอบครัวแต่ละลักษณะได้อย่างเหมาะสม

(3) ควรให้ความสำคัญกับระยะพัฒนาการครอบครัวไทยที่มีระดับค่าคะแนนต่ำสุด คือ ครอบครัวระยะสูงวัยมาก (อายุมากกว่า 80 ปีขึ้นไป) ที่ควรพิจารณาเป็นกลุ่มเสี่ยง ควรให้โปรแกรมการดูแลแบบทางเลือกเพื่อให้เหมาะสมกับลักษณะครอบครัวที่มีความหลากหลายมากขึ้น โดยส่งเสริมให้ภาคประชารัฐเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบการทำงานด้านครอบครัวเพิ่มขึ้น เช่น จัดสถานดูแลกลางวันกับครอบครัวที่ต้องการการดูแลพิเศษที่มีราคาไม่สูงมาก หน่วยบริการดูแลตามบ้าน เป็นต้น

(4) ควรพิจารณาองค์ประกอบของครอบครัวที่มีโครงสร้างไม่สมบูรณ์ ควรพิจารณาระบบเฝ้าระวังและช่วยเหลือ เช่น ครอบครัวเด็กอาศัยกับญาติ และครอบครัวที่ภรรยา(ลำพัง)ที่อาศัยร่วมกับญาติ เป็นกลุ่มที่พบว่า มีระดับคะแนนครอบครัวอยู่ดีมีสุขต่ำกว่ากลุ่มอื่น โดยสนับสนุนให้ระบบในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลครอบครัวแต่ละลักษณะที่ตรงกับความต้องการของครอบครัว

(5) ควรเสริมสร้างแผนพัฒนาท้องถิ่นเชิงพื้นที่ด้านความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวได้ด้านจิตวิญญาณที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อที่ประชาชนมีต่อศาสนา ต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและหลวมรวมคนได้ให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อให้ครอบครัวเป็นฐานรากของการดูแลสมาชิกในครอบครัวให้เข้มแข็งในแต่ละวงจรชีวิตครอบครัวต่อไป

## เอกสารอ้างอิง

- กรมการปกครอง. (2557). *สถิติการจดทะเบียนสมรส*. สืบค้นจาก  
[https://stat.bora.dopa.go.th/stat/marry/sk/sk\\_57.html](https://stat.bora.dopa.go.th/stat/marry/sk/sk_57.html)
- กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. (2559). *นโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาสถาบันครอบครัว พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว.
- นานันต์ คัควานี. (2561). *กรอบแนวคิดความอยู่ดีมีสุข*. สืบค้นจาก  
[https://www.nesdb.go.th/article\\_attach/05dataEdit01.pdf](https://www.nesdb.go.th/article_attach/05dataEdit01.pdf)
- นิตยา คชภักดี และคณะ. (2545). *รายงานโครงการพัฒนาตัวชี้วัด “ครอบครัวอยู่ดีมีสุข”*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว.
- ยุพา จิวพัฒนกุล. (2556). *การพยาบาลครอบครัว*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- รุจา ภูไพบูลย์, อรุณศรี เตชสิงห์, ชื่นฤดี คงศักดิ์ตระกูล และจิรา อ่อนใสว. (2545). *พัฒนกิจครอบครัวในการดูแลเด็กตั้งแต่วัยทารกถึงวัยรุ่น*. *วารสารพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 10(1), 1-14.
- รุจา ภูไพบูลย์ และคณะ. (2558). *การสังเคราะห์องค์ความรู้: การเปลี่ยนแปลงสถานภาพครอบครัวไทยและแนวทางเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- รุจา ภูไพบูลย์ และคณะ. (2562). *รายงานการวิจัยความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย: จากครอบครัวระยะเริ่มต้นจนถึงระยะสูงวัย (มาก)*. เอกสารประกอบการประชุม นำเสนอวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2562 ณ โรงแรมบางกอกพาเลส กรุงเทพมหานคร.
- ศิริกุล อิศรานุรักษ์ และปราณี สุทธิสุขนธ์. (2550). *การอบรมเลี้ยงดูเด็ก*. *วารสารสาธารณสุขและการพัฒนา*, 5(1), 105-118.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558).  
แผนประชากรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11.  
สืบค้นจาก <http://nesdb.go.th/Default.aspx?tabid=395>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. สืบค้นจาก  
[http://www.nesdb.go.th/ewt\\_dl\\_link.php?nid=6422](http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422)
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *มองภาพครัวเรือนไทยในรอบ 10 ปี*. สืบค้นจาก  
[http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/citizen/news/news\\_59.jsp](http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/citizen/news/news_59.jsp)
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (2006). *The Bioecological Model of Human Development*. In R. M. Lerner & W. Damon. (Eds.), *Handbook of child psychology: Theoretical models of human development* (p. 793–828). John Wiley & Sons Inc.
- Christensen, J. (2010). Proposed enhancement of Bronfenbrenner's development ecology model. *Education Inquiry*, 1(2), 101-110.
- Duvall, E. M. (1977). *Marriage and family development*. (5<sup>th</sup> ed). Philadelphia: Lippincott, U.S.A. Elsevier Education Inquiry.
- Friberg, E. E. (2019). *Conceptual Foundation E-book: The Bridge to Professional*. Nursing Practice of reference.
- Kirst-Ashman, K. K. (2010). *Service, Social Justice, and the Self: An Ecological Perspective*. from <https://sites.google.com/site/socw199wydra/ecosystems-theory>.
- McGoldrick, M., & Carter, B. (2003). *The family life cycle*. In F. Walsh (Ed.). *Normal family processes: Growing diversity and complexity*. New York: The Guilford Press.
- Rosner, B. A. (2006). *Fundamentals of Biostatistics*. Thomson-Brooks/Cole.